

Fattigdom, ikke psykologi eller kultur

Øystein Helmikstøl

journalist i Psykologtidsskriftet

Stadig flere barn i Norge lever i fattige familier. Det som ser ut som psykologiske eller kulturelle problemer, handler ofte om økonomi, ifølge fattigdomsforsker. Over 80 000 barn. 8,6 prosent av alle barn under 18 år bor i en familie med vedvarende lav inntekt. Dette viser tallene fra treårsperioden 2011 til 2013, ifølge Statistisk sentralbyrå (SSB). Økningen har vært stor: fra omkring 3 prosent i 2000. Fattigdom¹ blant barnefamilier har økt i en periode da fattigdommen ellers i befolkningen har holdt seg nokså stabil. Noen utviklingstrekk: Fattigdom har økt markant blant enslige forsørgere. Og barn med innvandrerbakgrunn utgjør nå over halvparten av alle barn i økonomisk utsatte familier.

Ny plan

Regjeringens strategi mot barnefattigdom i perioden 2015 til 2017 ble lagt fram i mai. Ikke alle er fornøyde med den.

– Det er påfallende at regjeringens handlingsplan mot barnefattigdom sier så lite om hvordan vi kan styrke økonomien til familiene med lav inntekt.

Det sier sosiolog og forskningsleder Anne Skevik Grødem ved Institutt for samfunnsforskning til Psykologtidsskriftet. Hun mener regjeringen legger opp til reparasjon i stedet for forebygging, ved at mange av tiltakene i handlingsplanen går på hvordan vi kan jobbe bedre med allerede utsatte familier.

– Dette er den skumle siden ved å individualisere ethvert problem, sier Grødem, som er opptatt av at barnetrygden ikke har vært økt på 20 år. Overføringene til barnefamilier har reelt sett gått mye ned i denne perioden, samtidig som at barnefattigdommen har økt. Hvis barnetrygden hadde blitt justert med konsumprisindeksen fra 1996 til 2006, ville antallet personer med lavinntekt sunket med nesten 30 000, ifølge Fordelingsutvalget.

– Jeg frykter at for eksempel Nav-ansatte som jobber med foreldrene, ofte ikke ser barna, og at psykologer og andre som jobber med barna, ofte ikke ser fattigdommen

I fjor skrev Psykologtidsskriftet om en ny kunnskapsoversikt fra Høgskolen i Akershus og Oslo, ledet av professor Espen Dahl, som til Psykologforeningen framholdt at vi har vært flinke til skåne barn for fattigdom, men utviklingen har gått i feil retning.

¹ Fattigdomsmål i Norge: Årlig inntekt under 60 prosent av medianinntekten, eller inntekt under 60 prosent av et treårig mediangjennomsnitt. Ikke status som offisiell definisjon.

Fattigdomsforsker Sosiolog Anne Skevik Grødem mener at det som kan tolkes som samspillsproblemer, kanskje heller handler om fattigdom. Foto: IFS.

Omsorgsvurderinger

Fattigdomsforsker Anne Skevik Grødem deltar på en konferanse for sakkyndige psykologer nå i juni, om fattigdom og omsorgsvurderinger. Det er Foreningen for sakkyndige psykologer og Psykologforeningen som står bak konferansen.

Grødem har et klart råd til alle profesjonsutøvere om å ta barnas behov på alvor.

– Psykologer må utvikle et blikk for familiens materielle situasjon, understreker Grødem, som frykter at for eksempel Nav-ansatte som jobber med foreldrene, ofte ikke ser barna, og at psykologer og andre som jobber med barna, ofte ikke ser fattigdommen.

Psykologer jobber ofte med barn der det har oppstått problemer, da er det ifølge Grødem viktig å sette seg inn i hva det betyr å vokse opp i en familie med lite ressurser.

Det er Foreningen for sakkyndige psykologer og Psykologforeningen som står bak konferansen om fattigdom og omsorgsvurderinger.

Fattigdom eller dårlig økonomi er ifølge styremedlem i Fosap Bodil Solheim noe som ofte går igjen i saker som de barnefaglig sakkyndige jobber med.

– Vi ser at fattigdom i stor grad påvirker barnas omsorgssituasjon, enten direkte gjennom for eksempel svake boforhold eller ulike aktiviteter de ikke kan være med på. Det kan også påvirke barns omsorg indirekte ved at foreldrene påføres psykisk stress av dette, sier Solheim til Psykologtidsskriftet.

Solheim har erfart hvordan fattigdom slår ut i sakkyndigrapporter hun har jobbet med, og hvordan det har påvirket vurderinger om eventuell omsorgsovertakelse. Hun har også vurdert om det ville være mulig å kompensere med hjelpetiltak for familier med dårlig økonomi.

Solheim mener det er viktig å skille mellom svakheter i omsorgen som kun skyldes økonomi, og hva som skyldes kvaliteter ved foreldrene.

– Dårlig økonomi kan også forsterke negative sider ved foreldrene, mener Solheim, som understreker at det er særlig viktig å skille mellom hva som skyldes økonomien, og forhold som ikke handler om penger, når vurderinger om eventuelle hjelpetiltak blir gjort.

Psykologer har et blikk for samspillet mellom foreldre og barn, et blikk for psykososiale relasjoner, men det som kan tolkes som samspillsproblemer kan, etter fattigdomsforsker Anne Skevik Grødem syn, kanskje heller handle om fattigdom.

– Mødre har trøbbel med å gi god omsorg hvis de knapt har råd til mat, framholder Grødem.

Fattigdom og omsorgsvurderinger Fattigdom eller dårlig økonomi går ofte igjen i saker som de barnefaglig sakkyndige jobber med, ifølge psykolog Bodil Solheim. Foto: Ida Skibenes

Barn med innvandrerbakgrunn

Innvandrerbarn er i stadig større grad overrepresentert i lavinntektsgruppen, ifølge SSB. I perioden 2004–2006 utgjorde barn med innvandrerbakgrunn knapt 39 prosent av barna i familier med vedvarende lavinntekt. I 2011–2013 var andelen over 50 prosent.

Barn med innvandrerbakgrunn utgjorde rundt 12 prosent av alle barn i denne perioden.

Fosap er opptatt av minoritetsfamilier, ifølge Bodil Solheim, som opplyser at økonomi ofte er et tema i saker der minoritetsfamilier er involvert.

– For denne gruppen blir økonomi en belastning i tillegg til vansker med språk og tilpasning til en ny kultur, sier hun.

Høy risiko for fattigdom gjelder alle innvandrergupper, også arbeidsinnvandrere fra de nye EU-landene. Men de landene som skiller seg ut, er de landene folk har flyktet fra, særlig Somalia og Irak.

Forsker Anne Skevik Grødem er bekymret over to former for marginalisering som legger seg oppå hverandre for denne gruppen: De har liten forståelse for det norske samfunnet, og i tillegg lav inntekt.

– Det blir vanskelig å jobbe med problemene de har, for det er så mange dimensjoner som jobber mot dem.

Likevel har Grødem et klart råd til sakkyndige psykologer:

– De må ikke se seg blinde på de kulturelle forskjellene, men heller være oppmerksomme på at noe kan vi faktisk gjøre noe med, nemlig familiens økonomiske situasjon, sier Grødem.

Hun mener at vi har lettere for å tolke tilpasninger til fattigdom som uttrykk for kulturelle preferanser.

– Det er ikke sikkert at det er det. Vi ser at innvandrerjenter deltar mindre i fritidsaktiviteter enn andre, men vi ser også at de oftere bor i fattige familier. Vi ser også at jenter i norske familier med lav inntekt deltar mindre enn jenter i familier med høy inntekt. Hva er spørsmål om innvandring og kultur, og hva er fattigdom? undrer Grødem og frykter at vi for raskt forklarer innvandrerjentes manglende deltagelse i fritidsaktiviteter som uttrykk for kultur, mens vi ser norske jenters manglende deltagelse som uttrykk for økonomi.

– Det viktigste for kommunepolitikere er at de vet at fattigdom finnes og at det går ut over barna.

– Opphauset fattigdomsdebatt

Det er ikke store forskjeller mellom barn som lever i fattige familier og barn som tilhører familier med høyere inntekt, når vi ser på for eksempel helse, familieforhold, fritidsaktiviteter. Anne Skevik Grødem er kritisk til de som framstiller forskjellene som ekstremt dramatiske. Hun mener fattigdomsdebatten i perioder har vært opphauset.

– Det at en familie har inntekt under fattigdomsgrensa et år eller to, behøver ikke være veldig dramatisk. Men vi bør være bekymret for de som har svært lav inntekt over lang tid. Langvarig fattigdom henger ofte sammen med psykiske vansker, tilpasningsvansker etter samlivsbrudd, og integreringsproblemer, sier Grødem.

– *Hvor mange tilhører denne gruppen?*

– Vi har ikke grunnlag for å si presist hvor lav inntekten skal være, og hvor lenge, før det for alvor går ut over barna. Det vil avhenge av mange ting. Men med over 80 000 barn i risikosonen er det klart at det dreier seg om noen tusen barn som opplever at fattigdom preger hverdagen deres.

Det vanskelige spørsmålet i debatten om hvordan vi skal bekjempe fattigdom i Norge, er ifølge Grødem hva vi gjør med de som arbeidslinja ikke virker for.

– Den sikreste måten å hjelpe barnefamilier ut av fattigdom på er å få foreldrene ut i jobb, men det er uoppnåelig i en del familier. Hva skal vi gjøre med dem? Holde dem i fattigdom, slik at de ønsker å jobbe? Eller skal vi øke overføringene for å hindre at de blir eller forblir fattige?

– Og hva mener du?

– Nå er det rom for å øke overføringene til de fattige barnefamiliene noe. Det hadde hjulpet mye å øke barnetrygden til det reelle nivået den hadde på slutten av 90-tallet, mener Grødem.

I kommunevalgkampen håper hun at disse barnefattigdomssakene blir løftet fram: Åpne lokalbibliotek, utstyrsbanker der barn kan låne sportsutstyr, gratis fritidsaktiviteter, aktivitetskort til svømmehallen eller kino, og sterkere blikk på barna i beregningen av økonomisk sosialhjelp.

– Lokalpolitikere får ikke gjort så mye, for alle de sentrale stønadene til barnefamilier er statlige. Så det viktigste lokalpolitikere gjør, er å holde arbeidsledigheten lav ved å holde det lokale næringslivet i gang, slik at folk har muligheter til å få seg en jobb, sier Grødem.

Styremedlem i Fosap Bodil Solheim mener at det viktigste for kommunepolitikere er at de vet at fattigdom finnes, og at det går ut over barna.

– Det at barns omsorg er avhengig av foreldres økonomi, blir urettferdig.

Hun vil ha minst mulig foreldrebetaling for barnehage tilbud, skoletilbud og fritidstilbud.

– Og det er svært viktig at alle kommuner har et godt fungerende barnevern som har nok kapasitet.

Det er ikke tilfellet i dag, mener Solheim.

Barnefattigdom og psykisk helse

- Flere studier, først og fremst fra USA, har funnet sammenheng mellom familiens økonomi og barns psykiske helse, som depresjon, atferdsproblemer, antisosial atferd eller angst.
- Fattige barn har i gjennomsnitt dårligere språkutvikling og kognitiv utvikling, og klarer seg dårligere på skolen, enn barn fra mer velstående familier.
- Norge: Psykiske lidelser er fem ganger høyere i lavinntekstfamilier enn i familier med gjennomsnittsinntekt.
- Norge: Det er funnet signifikant sammenheng mellom dårlig familieøkonomi og psykiske helseproblemer hos barn, som atferdsproblemer, hyperaktivitet/uoppmerksomhet, følelsesmessige problemer og problemer i vennerelasjoner.
- Norge: Det er funnet sammenheng mellom familieøkonomi og søvnproblemer hos barn

Kilder

Regjeringens strategi mot barnefattigdom 2015–2017, kapittelet (fra s. 90) skrevet av Tone Fløtten og Roy A. Nielsen ved Forskningstiftelsen Fafo.

Psykolog Tormod Bøes avhandling (2013): *Socioeconomic status and mental health in children and adolescents*.

Resultater fra forskningsprosjektet Barn i Bergen, referert i Psykologtidsskriftets leder mai 2014.

Dearing, Eric et al. (2011). *Fattigdommens konsekvenser for utvikling og psykisk helse*. Tidsskrift for Norsk psykologforening, 48, 785–787.